

Bartol Fabijanić

Strossmayerova galerija
starih majstora,
Hrvatska akademija
znanosti i umjetnosti

Strossmayer Gallery
of Old Masters,
Croatian Academy
of Sciences and Arts

Zrinski trg 11
Zagreb, Hrvatska

bfabijanic@hazu.hr
orcid.org/0000-0001-7234-7423

Pregledni rad
Subject review

UDK / UDC:
069.5:75(497.5 Zagreb):
[061.1:7.025"194"

DOI:
10.17685/Peristil.64.8

Primljeno / Received:
1. 9. 2021.

Prihvaćeno / Accepted:
29. 11. 2021.

Slike u Strossmayerovoj galeriji starih majstora iz nekoliko međuratnih plemićkih zbirki kontinentalne Hrvatske

Paintings in the Strossmayer Gallery of Old
Masters from Several Noble Art Collections
of the Interwar Period of Continental Croatia

APSTRAKT

U Strossmayerovoj galeriji starih majstora Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti devetnaest je slika starih majstora koje potječu iz plemićkih zbirki međuratnog razdoblja. Autor analizira one koje su u zbirni fond pristigle iz nekoliko dvoraca kontinentalne Hrvatske, uz poseban osvrt na njihovu međuratnu provenijenciju, odnosno na sudbinu bivših vlasnika tih umjetnina tijekom turbulentnih vremena Drugog svjetskog rata i neposrednog poraća. Slike su u najvećoj mjeri muzealizirane posredovanjem poslijeratne Komisije za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina, tzv. KOMZA-e.

KLJUČNE RIJEČI

umjetničke zbirke, Strossmayerova galerija starih majstora, Drugi svjetski rat, muzealizacija umjetnina, Komisija za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina (KOMZA)

ABSTRACT

The Strossmayer Gallery of Old Masters, Croatian Academy of Sciences and Arts contains nineteen paintings by old masters from noble art collections of the interwar period. The author analyzes the works from several manors in continental Croatia, with special reference to their interwar provenance, or the fate of their former owners at the turbulent times of World War II and the immediate postwar period. Through the mediation of the post-war the Commission for Gathering and Protection of Cultural Monuments and Antiquities, the so-called KOMZA, the paintings became part of the the Strossmayer Gallery collection.

KEYWORDS

art collections, Strossmayer Gallery of Old Masters, World War II, musealization of art works, Commission for Gathering and Protection of Cultural Monuments and Antiquities (KOMZA)

Od slika pristiglih u Strossmayerovu galeriju starih majstora Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u poraću Drugoga svjetskog rata nekoliko ih je u međuratnom razdoblju pripadalo vrijednim umjetničkim zbirkama plemićkih obitelji. Te su obitelji prije rata posjedovale mnogobrojna vlastelinstva s pripadajućim dvorcima u istočnoj, sjevernoj i sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Među bivšim vlasnicima slika u današnjem zbirnom fondu Strossmayerove galerije ističu se poznate velikaške obitelji poput hrvatskih Draškovića i Jelačića, njemačke grofovske obitelji Eltz, ugarskih plemića Batthány i Erdődy, te plemićke obitelji koruškog porijekla Ottenfels-Gschwind. Sve te obitelji neposredno je nakon Drugog svjetskog rata zadesila slična sudbina, koja je za posljedicu imala razvlašćivanje njihove imovine.

Hrvatski dvorci uz koje vežemo provenijenciju slika muzealiziranih u zagrebačku Strossmayerovu galeriju u neposrednom poslijeratnom razdoblju smješteni su od Vukovara na istoku, preko ludbreške Podravine (Veliki Bukovec), zagorskih dvoraca Bežanca i Trakošćana, Novih Dvora u neposrednoj blizini Zagreba, do dvoraca Jastrebarsko i Ozlja, jugozapadno od glavnog grada. U zbirnome fondu Strossmayerove galerije do danas je identificirano devetnaest slika starih majstora koje potječu iz spomenutih dvoraca, a u najvećoj su mjeri u muzejski fundus prispjele poslijeratnim aktivnostima Komisije za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina (KOMZA-e).¹

Sudbina umjetničkih zbirki plemićkih obitelji u Slavoniji i Srijemu, pa tako i onih umjetnina koje su u Strossmayerovu galeriju bile pristigle iz vukovarske zbirke obitelji Eltz, a danas su dio stalnoga postava Gradskog muzeja Vukovar,² relativno je dobro poznata, ponajviše iz radova Jasminke Najcer Sabljak i Silvije Lučevnjak,³ te će stoga naglasak u ovome radu biti na poslijeratnoj sudbini umjetnina iz dvoraca sjeverozapadne Hrvatske. Razdoblje međuraća obilježeno je velikom gospodarskom krizom, te je to općenito razdoblje zamiranja plemstva u Hrvatskoj. Nekolicina poznatih plemićkih obitelji – potaknuta nepovoljnim posljedicama agrarne reforme nakon Prvog svjetskog rata – već tada je bila primorana prodati vlastite posjede radi hitrog stjecanja financijskih sredstava.⁴

Ipak, u većini su slučajeva vlasništvo nad svojim dvorcima plemićke obitelji zadržale do kraja Drugog svjetskog rata, nakon čega je u poratnom

1
Nepoznati francuski slikar, *Portrait of François-Louis-Joseph du Mont*, 18. stoljeće, ulje na platnu, 65,2 × 54,3 cm, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU, inv. br. SG-313

Unknown French author, *Portrait of François-Louis-Joseph du Mont*, 18th century, oil on canvas, 65,2 × 54,3 cm, Strossmayer Old Masters Gallery, Croatian Academy of Sciences and Arts, inv. n. SG-313

razdoblju nova vlast gotovo sve konfiscirala i nacionalizirala. Osim novouvedenom mjerom konfiskacije, veliki su posjednici u poratnim godinama došli i pod udar nove agrarne reforme kojom se proklamiralo „načelo o pripadanju zemlje obrađivačima i dodjeljivanju zemlje u privatno vlasništvo”.⁵

Svi su reprezentativni hrvatski dvorci dakle – oni u Slavoniji i Zagorju, kao i na širem zagrebačkom području – u poraću Drugog svjetskog rata doživjeli sličnu sudbinu. Budući da su njihovi vlasnici do samih početaka rata bile imućne i ugledne plemićke obitelji, nastupanjem ratnog stanja na ovome području te slijedom izmijenjenih političkih okolnosti, one iz različitih razloga ostaju bez svojih imanja.

Usporedo sa stvaranjem državnosti i ostalih aktivnosti na području uspostave nove vlasti, odnosno u društveno-političkim okolnostima stvaranja novih vlasničkih odnosa, sagledana je i potreba očuvanja kulturne baštine. Novouvedenim zakonskim mehanizmima u neposrednom poratnom razdoblju omogućeno je razvlašćivanje dotadašnjih nosioca kapitala – mahom pripadnika

imućnih obitelji i od vlasti označenih pojedinaca — što dovodi do mnogobrojnih transfera (vlasništva) umjetnina i druge kulturno-povijesne građe, te do redistribucije tako transferiranih predmeta u muzejske i druge javne institucije diljem zemlje.⁶ Predmeti umjetničke vrijednosti izdvajaju se od ostale podržavljene imovine te se iz mjerodavnosti Ministarstva industrije, odnosno Državne uprave narodnih dobara (DUND-a), stavljaju u mjerodavnost Ministarstva prosvjete Demokratske Federativne Jugoslavije. Isto Ministarstvo donosi 28. lipnja 1945. naredbu o osnivanju KOMZA-e. Istaknutom ulogom i načinima djelovanja te poslijeratne komisije, uz druge se istraživače, u posljednje vrijeme intenzivno bavila Iva Pasini Tržec.⁷

Administrativno sjedište KOMZA-e smješteno je u zagrebački Muzej za umjetnost i obrt, gdje se nalazio i Zemaljski sabirni centar u kojem su prikupljani predmeti koji su potpadali pod KOMZA-inu nadležnost.⁸ Prvi zapisnici Komisije za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina datiraju s početka lipnja 1945., iz dana koji prethode samom formalnom osnivanju Komisije. KOMZA-ini djelatnici tada obilaze stambene objekte u kojima su tijekom Drugog svjetskog rata živjeli visoki predstavnici Nezavisne države Hrvatske i stranih okupatorskih vlasti.⁹

Na red uskoro dolaze i konfiscirani dvorci u Hrvatskome zagorju i široj zagrebačkoj okolici, čiji umjetnički inventar KOMZA počinje popisivati već u drugoj polovini srpnja 1945. Iste godine popisana je kulturno-umjetnička građa u dvorcima Stubički Golubovec,¹⁰ Trakošćan,¹¹ Bežanec¹² i Ozalj,¹³ dok je iduće 1946. — uz druge dvorce — obišen i popisan Veliki Bukovec¹⁴.

Iz zagorskog dvorca Bežanca u neposrednom je poslijeratnom razdoblju tako KOMZA-inim posredovanjem u Strossmayerovu galeriju dospio *Portret François-Louis-Joseph Du Monta* (sl. 1), djelo nepoznatog francuskog slikara 18. stoljeća. KOMZA-ini djelatnici sliku preuzimaju u dvorcu krajem srpnja 1945. te je dopremaju u zagrebački Muzej za umjetnost i obrt. Budući da je pristigla u dosta lošem stanju, iste ju je godine restaurirao Zvonimir Wyroubal.¹⁵ On i navodi da je slika izvorno bila osmerokutnog formata, nakon čega su joj — vjerojatno za vrijeme postupka dubliranja platnenog nosioca — dodani uglovi, čime je zadobila konačni pravokutni oblik. U gornjem desnom uglu nalazio se grb koji je uklonjen na zahtjev akademika Ljube Babića po preuzimanju

slike od Jugoslavenske akademije 1947. godine.¹⁶ Prema natpisu na poledini slike (sl. 2), portretirani muškarac identificiran je kao veliki sudac francuske kastelanije Bailleul François-Louis-Joseph du Mont, a po imenima gradova i mjesta koji se spominju u titulama portretiranog,¹⁷ odnosno drugih du Montovih,¹⁸ zaključuje se da je riječ o obitelji francusko-flamanskog podrijetla koja je pretežno živjela u Francuskoj — na području koje graniči s Belgijom.¹⁹

Povijesne okolnosti koje su uvjetovale prijenos slike iz sjeverne francuske provincije u Hrvatsku moguće je rekonstruirati preko posljednjih vlasnika slike. Naime, dvorac je Bežanec do Drugog svjetskog rata bio u posjedu plemićke obitelji koruškog podrijetla Ottenfels-Gschwind. U ljeto 1943. u dvorac su upali lokalni partizani, koji pod optužbom da je gestapovac, smiču posljednjeg vlasnika dvorca, baruna Franju Ottenfels-Gschwinda,²⁰ a istom prilikom dvorac je opljačkan.²¹ Ipak, godinu dana prije svog smaknuća — 16. listopada 1942. godine — u Državnome arhivu u Zagrebu Franjo Ottenfels-Gschwind deponirao je vredniju umjetničku građu iz Bežanca, među kojom se osobito ističe lijep primjerak Firdusijeve *Šahname*, knjige kronika perzijskih kraljeva.²²

Posjed i dvorac u Valentinovu kraj Pregrade obitelj Ottenfels-Gschwind naslijedila je od baruna Schlaum-Lindena, prije kojeg su vlasnici dvorca bili barun Kollenbach i grofovi Keglevići.²³

2

Natpis na
poledini
slike *Portret*
François-Louis-
Joseph du Monta

The back of the
painting *Portrait of*
François-Louis-
Joseph du Mont

Vlastelinstvo i dvorac prešli su u posjed obitelji Ottenfels-Gschwind udajom Josipe Schlaun-Linden, unuke grofa Julija Keglevića, za Franju Ksavera Ottenfels-Gschwinda 1816. godine.²⁴ Franjo Ksaver proveo je pak gotovo čitav život u diplomatskoj službi kao opunomoćeni carski i kraljevski ministar Habsburške Monarhije, a u dva navrata obavljao je višegodišnje diplomatske poslove pri Visokoj Porti u Carigradu. Službujući u Osmansko-me Carstvu, Franjo Ksaver Ottenfels-Gschwind prikupio je vrijednu zbirku orijentalija kojoj su pripadala mnoga pjesnička i literarna djela, ali i vrijedne slike. Po završetku diplomatske službe u Carigradu zbirka Franje Ksavera preseljena je u Bežanec, gdje se i nalazila do izbijanja Drugog svjetskog rata.

Genealošku vezu između francuske plemićke obitelji velikih sudaca du Mont i koruške obitelji Ottenfels-Gschwind moguće je uspostaviti preko posljednjeg vlasnika Bežanca Franje Ottenfels-Gschwinda.²⁵ Naime, dalji predak Franjine majke Cécile Marie Philippine Caroline rodene d'Affry bio je upravo veliki sudac grada Bailleula,

3
Ferdinand Georg Waldmüller,
Portrait of Sigmunda Ottenfels-Gschwinda,
1834., ulje na platnu, 68,5 × 55,5 cm,
Strossmayerova galerija starih majstora HAZU, inv. br. SG-583

Ferdinand Georg Waldmüller,
Portrait of Sigmund Ottenfels-Gschwind, 1834,
oil on canvas,
68.5 × 55.5 cm,
Strossmayer Old Masters Gallery,
Croatian Academy of Sciences and Arts, inv. n. SG-583

François-Louis-Joseph du Mont, muškarac čiji se portret nalazi u Strossmayerovoj galeriji.

Umjetnička građa koju KOMZA-ini djelatnici nakon rata zatiču u Bežancu prebačena je najprije u Zagreb, gdje je tijekom idućih nekoliko godina redistribuirana u nekoliko zagrebačkih muzeja i drugih javnih institucija. Osim u Akademijinu Strossmayerovu galeriju, trinaest portreta članova obitelji — među kojima se posebno ističu dva iznimna portreta autora Franza Schrotzberga s prikazom bračnog para Josipe Ottenfels-Gschwind rođ. Schlaun-Linden i Franje Ksavera Ottenfels-Gschwinda — završilo je početkom pedesetih godina 20. stoljeća u Hrvatskom povijesnom muzeju.²⁶ Sedamdesetih je godina konačno, preko obitelji Koharović iz Zagreba, u Strossmayerovu galeriju i Hrvatski povijesni muzej muzealizirano još nekoliko vrijednih slika iz Bežanca — autora Ferdinanda Georga Waldmüllera i Wilhelma Augusta Riedera. Godine 1970. Sonja Koharović donira Strossmayerovoj galeriji *Portrait Sigmunda Ottenfels-Gschwinda* (sl. 3), djelo slavnog bečkog slikara bidermajerskog razdoblja Ferdinanda Georga Waldmüllera (Beč, 1793. — Hinterbrühl, 1865.). Portretirani dječak Sigmund Ottenfels-Gschwind, nadimka „Žiga”, bio je jedno od troje djece barunice Josipe rođ. Schlaun-Linden i carskog diplomata Franje Ksavera, te stric posljednjeg vlasnika Bežanca Franje Ottenfels-Gschwinda. Malenoga Žigu Waldmüller je portretirao u dobi od osam godina, o čemu svjedoči naljepnica na poledini slike. Ovaj dječji portret, naslikan 1834. godine — i to vjerojatno u Beču — jedno je od najuspjelijih ostvarenja ovog bečkog slikara u Hrvatskoj, a nastao je u trenucima kad Waldmüllerovo slikarstvo doživljava vrhunac.²⁷

Od kćeri donatorice Waldmüllerove slike Strossmayerovoj galeriji — Aleksandre Koharović — u Hrvatski povijesni muzej dospjele su 1974. tri uljene slike na platnu. Sliku *Konjanička bitka* Aleksandra Koharović je donirala muzeju, dok je dva dječja portreta članova obitelji Ottenfels-Gschwind isti muzej od nje otkupio.²⁸

Iz još jednoga od zagorskih dvorca, Trakošćana, u muzejski fondus Strossmayerove galerije pristiže 1947. godine slika *Mrtva priroda* (sl. 4), atribuirana nizozemskom slikaru Christiaenu Striepu (Den Bosch, 1633./34. — Amsterdam, 1673.), koji se specijalizirao za prikaze mrtvih priroda na raskošno aranžiranim stolovima.²⁹ Malo je djela tog cijenjenog nizozemskog majstora ostalo sačuvano, što ono u Strossmayerovoj galeriji čini iznimno

dragocjenim. To je prepoznato tek nakon izložbe *Sto godina Strossmayerove galerije* u današnjoj Galeriji Klovićevi dvori 1984., kad je slika prvi put izložena,³⁰ a nakon čega je restaurirana i uključena u Galerijin stalni postav, te je iscrpno analizirana i valorizirana na izložbi *Slike mrtve prirode u Strossmayerovoj galeriji*.³¹ Na uspravnoj dasci pravokutnog formata na bijelome zgužvanom stolnjaku prikazan je trenutak prekinutog obroka u ikonografskom tipu mrtve prirode zvanom Vanitas, koji na simboličkoj razini promatrača podsjeća na prolaznost vremena. Na prostrtome su stolu tipični motivi flamanskih i nizozemskih mrtvih priroda 17. i 18. stoljeća: dopola oguljeni limun, razlomljeni kruh, prevrnuti kalež te vinska čaša tipa roemmer, dopola ispunjena bijelim vinom.³² Minucioznost slikanja i istančano detaljiziranje odaju ruku vještog majstora, a zanimljivo je da je isti radio izravno na dasci, bez prethodne kredne podloge.³³

Kao mjesto prijeratne provenijencije *Mrtva priroda* dvorac Trakošćan određen je prema natpisu „TRAK.-11” na njezinoj poledini. Međutim, detaljnijim istraživanjem KOMZA-inog fonda i zapisnika vezanih uz Trakošćan ustanovljeno je da KOMZA-ini djelatnici ne zatiču sliku u dvorcu prilikom jednog od svojih poslijeratnih posjeta, čime je otvorena mogućnost da je ona sklonjena iz dvorca još prije kraja rata. Ovoj tezi u prilog ide i činjenica da oznaka na poledini slike ne odgovara uobičajenim KOMZA-inim slovno-brojčanim oznakama koje su dodjeljivane lokalitetima na temelju redoslijeda obilaska u datoj administrativnoj godini. Moguće je stoga da upravo svijest vlasnika o vrijednosti slike i opasnosti od njezino uništenja uvjetovala prijenos slike u Zagreb, još tijekom samog rata. U putnome izvještaju Zemaljske komisije za utvrđivanje ratne štete na kulturno-historijskim spomenicima za Hrvatsku, sastavljenome u Trakošćanu nakon rata, navodi se: „Tokom rata nalazile su se u Trakošćanu povremeno njemačke, ustaške, čerkeške i partizanske trupe uz višekratnu međusobnu izmjenu [...] šteta koju je dvor pretrpio odnosi se međjutim na inventar. Dio najvrednijeg materijala prenio je opunomoćenik vlasnika dvorca g. Janko Vrančani Dobrinović još prije oslobodjenja u Zagreb i pohranio ga u Muzeju za umjetnost i obrt.”³⁴ Je li se među „najvrednijim” materijalom evakuiranim iz dvorca nalazila i slika Christiana Striepa ostaje zasad neutvrđeno, no takav ishod svakako je moguć.

4

Pripisano:
Christiaan Striep,
Mrtva priroda,
17. stoljeće,
ulje na dasci,
74,5 × 58,8 cm,
Strossmayerova
galerija starih
majstora HAZU,
inv. br. SG-356

Attributed to
Christiaan Striep,
Still Life, 17th
century, oil on
board, 74.5 × 58.8
cm, Strossmayer
Old Masters
Gallery, Croatian
Academy of
Sciences and Arts,
inv. n. SG-356

Dvorac je Trakošćan uz kraće prekide bio u vlasništvu obitelji Drašković gotovo četiri stoljeća – od kraja 16. stoljeća pa sve do Drugog svjetskog rata. U istome je razdoblju plemićka obitelj Drašković u hrvatskoj povijesti i kulturi ostavila velik trag, postavši, uz Erdődyjeve, najpoznatiji i najbogatiji plemićki rod u sjeverozapadnoj Hrvatskoj.³⁵ Vrijedan doprinos valorizaciji prijeratne umjetničke zbirke obitelji Drašković – i to upravo na primjeru Trakošćana gdje se ogleda njihova višestoljetna sakupljačka tradicija – ostvarila je Marina Bregovac Pisk svojom doktorskom disertacijom.³⁶

Iz još jednog dvorca u bivšem posjedu obitelji Drašković – Velikog Bukovca – poslijeratnim aktivnostima KOMZA-e i konačnom muzealizacijom kulturno-umjetničke građe u fundus Strossmayerove galerije dospjela je slika *Sveta Marija Magdalena* (sl. 5). Na poledini slike nalazimo oznaku s karakterističnim brojčano-slovnim elementima KOMZA-e. Prvi dio oznake „74/46 107” odnosi se na KOMZA-in zapisnik iz Velikog Bukovca

kojem je dodijeljen broj 74 u 1946. godini, a broj 107 označava redni broj umjetnine na popisu inventara u prilogu zapisnika o pregledu. Istom oznakom slika je evidentirana i u zapisniku pripreme predaje Strossmayerovoj galeriji iz 1947. godine.³⁷ U KOMZA-inoj arhivskoj dokumentaciji pronađen je i spomenuti KOMZA-in zapisnik iz Velikog Bukovca, u kojem je utvrđen točan prijeratni smještaj slike u sklopu velikobukovečkog imanja, i to unutar dvorske kapelice.³⁸

Ulaskom u zbirni fond Strossmayerove galerije slika *Sveta Marija Magdalena* zadobila je atributivnu oznaku talijanske škole 17. st., da bi je nakon komparativne analize s drugim djelima nizozemskog baroknog slikara Adriaena van der Werffa (Kralingen Ambacht, 1659. – Rotterdam, 1722.) Đuro Vandura pridružio njegovu opusu, dajući sliku na sami početak 18. stoljeća.³⁹ Slika je prvi puta izložena 1987. godine,⁴⁰ a javnost ju je posljednji puta imala priliku vidjeti u jesen 2019.

5

Pripisano:
Adriaen van der Werff,
Sveta Marija Magdalena,
početak 18. stoljeća, ulje na platnu,
134,6 × 98,2 cm,
Strossmayerova galerija starih majstora HAZU,
inv. br. SG-334

Attributed to
Adriaen van der Werff,
Saint Mary Magdalene, early
18th century,
oil on canvas,
134.6 × 98.2 cm,
Strossmayer Old Masters Gallery,
Croatian Academy of Sciences and Arts,
inv. n. SG-334

na povremenoj izložbi upriličenoj u stalnome postavu Strossmayerove galerije.⁴¹

Dvorac Veliki Bukovec u Iudbreškoj Podravini – gdje se slika nalazila do kraja rata – u razdoblju od 1745. do 1755. godine izgradio je tadašnji vlasnik vlastelinstva grof Josip Kazimir Drašković.⁴² U posjedu obitelji Drašković dvorac se nalazio do izbijanja Drugog svjetskog rata, kada ga je napustio i u austrijsko Gradišće iselio grof Pavao III. Drašković.⁴³ Nakon rata Veliki Bukovec je nacionaliziran, a 1992. godine vraćen je potomcima obitelji, postavši tako prvi dvorac u Hrvatskoj koji je uspješno vraćen nekadašnjim vlasnicima. Pokuštvo i inventar koji se do rata nalazio u dvorcu – među kojim je bilo haljina i odora Draškovićevih predaka, kubura, mačeva, pušaka i lovačkih trofeja te slika i vrijednoga posuda – raznesen je u godinama poraća, dok se manji dio pokuštva i pokretnina iz dvorca do danas nalazi u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu.⁴⁴

Prema podacima iz muzejske dokumentacije Strossmayerove galerije, još dvije slike iz zbirnoga fonda potječu iz Velikog Bukovca, a riječ je o pandan slikama mrtvih priroda s lovinom – jedna od kojih prikazuje naglavačke obješenog zeca i močvarice, a druga divlje patke (sl. 6 i sl. 7).

Po ulasku u Galerijin fundus 1947. slike su smještene u nizozemsku školu 18. stoljeća, da bi nešto kasnije bile atribuirane gotovo nepoznatome slikaru Antu Hornöcku.⁴⁵ Na poledinama slika ne nalazimo oznake koje bi upućivale na njihovu raniju provenijenciju. Ipak, u digitalnome repozitoriju zagrebačkog Muzeja za umjetnost i obrt nalazimo fotografiju interijera dvorskog salona (sl. 8), u kojem oslonjena o pisači stol dama pozira fotografu, dok se na zidu lijevo i desno od nje jasno naziru obrisi dviju slika mrtvih priroda s lovinom – i to upravo onih iz Strossmayerove galerije. Kao mjesto nastanka fotografije označen je dvorac Jastrebarsko, a kao njezin autor grof Stjepan Erdődy.⁴⁶ Navedeno pak pod sumnju stavlja podatak iz muzejske dokumentacije Strossmayerove galerije prema kojem su slike onamo prispjele iz Velikog Bukovca, a budući da ni KOMZA-ino prijeratni zapisnici iz Velikog Bukovca na svojim inventarnim popisima ne sadrže spomenute slike, izglednije je da one potječu upravo iz dvorca Jastrebarsko. Vlasnik toga dvorca do 1922. godine bila je obitelj Erdődy, koja tijekom nekoliko stoljeća boravka u Jastrebarskom ondje razvija intenzivnu naručiteljsku djelatnost.⁴⁷ Posljednji vlasnik dvorca – grof Stjepan IV. Erdődy – među

6

Pripisano: Anto
Hornöck, *Mrtva
priroda sa zecom
i močvaricama*,
19. stoljeće,
ulje na platnu,
87,6 × 68,6 cm,
Strossmayerova
galerija starih
majstora HAZU,
inv. br. SG-306

Attributed to Anto
Hornöck, *Still
Life with Rabbits
and Marsh Birds*,
19th century,
oil on canvas,
87.6 × 68.6 cm,
Strossmayer Old
Masters Gallery,
Croatian Academy
of Sciences and
Arts, inv. n.
SG-306

7

Pripisano: Anto
Hornöck, *Mrtva
priroda s divljim
patkama*, 19.
stoljeće, ulje
na platnu, 87,7
× 68,9 cm,
Strossmayerova
galerija starih
majstora HAZU,
inv. br. SG-
307 (fototeka
Strossmayerove
galerije)

Attributed to Anto
Hornöck, *Still Life
with Wild Ducks*,
19th century,
oil on canvas,
87.7 × 68.9 cm,
Strossmayer Old
Masters Gallery,
Croatian Academy
of Sciences and
Arts, inv. n.
SG-307

8

Fotografija
gospođe u
salonu dvorca
Jastrebarsko,
kraj 19. / početak
20. stoljeća,
11 × 14,9 cm,
Muzej za
umjetnost i
obrt, Zagreb,
inv. br. MUO-
044557/039,
AthenaPlus mreža

A photograph of a
lady in the salon
of manor house in
Jastrebarsko, end
19th century / early
20th century, 11 ×
14.9 cm, Museum
of Arts and Crafts,
Zagreb, inv. n.
MUO-044557/039,
AthenaPlus
network

9

Prema: Cesare Francanzano, *Rodenje Isusovo i poklonstvo pastira*, 17. stoljeće, ulje na platnu, 220,6 × 164,5 cm, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU, inv. br. SG-244

Attributed to Cesare Francanzano, *The Nativity and Adoration of the Shepherds*, 17th century, oil of canvas, 220.6 × 164.5 cm, Strossmayer Old Masters Gallery, Croatian Academy of Sciences and Arts, inv. n. SG-244

ostalim bio je i fotograf-amater te strastveni ljubitelj lova.⁴⁸ Fotografija iz Muzeja za umjetnost i obrt stoga na neki način spaja dvije velike grofove strasti, a nastaje u trenucima kad obitelj Erdődy još uvijek biva posvećena užicima svakodnevnog života. Naime, smrću grofa Stjepana Erdődyja 1922. prilike po obitelj naglo se mijenjaju, a dvorac kupuje trgovac Eherman iz Zagreba. Ipak, već 1936. prodao ga je na javnoj dražbi, a istom je prilikom čitav inventar prenesen u dvorac Januševac. Je li tijekom jednog od spomenutih događaja u posjed dvaju slika mrtvih priroda s lovinom koje su danas u Strossmayerovoj galeriji — pod još nerazjašnjenim okolnostima — došla obitelj Drašković, te slike prenijela u Veliki Bukovec, nije poznato. Iako, eventualni transfer (vlasništva) dviju slika mogao je biti ostvaren i ranije — prilikom jednog od povijesno osvjedočenih druženja obitelji Erdődy i Drašković. Naposljetku, posve je moguće i da je podatak o provenijenciji slika iz dvorca Veliki Bukovec u muzejskoj dokumentaciji Strossmayerove galerije pogrešno zabilježen.

Među umjetninama u Strossmayerovoj galeriji koje su pristigle iz hrvatskih dvoraca ističe se slika *Rodenje Isusovo i poklonstvo pastira* (sl. 9), o kojoj je u više navrata pisala Sanja Cvetnić, detaljno istraživši njezinu sudbinu i podrijetlo.⁴⁹ Prije ulaska u Galerijinu zbirku trag slike zabilježen je u starome gradu Ozlju, koji u međuratnom

periodu — kada njime upravlja Družba Braće Hrvatskog Zmaja — opisuje Emilije Laszowski.⁵⁰ Tom prilikom Laszowski bilježi: „Nad tabernakulom stoji velika uljena, no vrlo vlagom oštećena slika sv. obitelji. Podobe sv. Josipa i Majke božje, kako stara predaja veli, portreti su grofa Teodora Batthyanya i žene mu Filipine grofice Esterhazy. Tko je ovu sliku slikao zasad ne znamo. Slika je u starom okviru, a na ovom je odozgo mali barokni oval sa slikom: 'Bijeg u Egipat'.”⁵¹ Spomenutog ovala danas nema, budući da je okvir slike zamijenjen, vjerojatno prilikom restauracije 1930-ih godina.⁵² Autora slike Cvetnić prepoznaje u apulijskome majstoru Cesareu Francanzanu (Bisceglie, 1605. — Barletta, 1652.), odnosno njegovoj radionici. Naime, slika u Strossmayerovoj galeriji nastala je prema predlošku Cesarea Francanzana iz katedrale u Pozzuoliju kraj Napulja.⁵³ Vjerojatnog posrednika pri transferu ove ponovljene slike iz Napuljskog Kraljevstva u Hrvatsku Cvetnić pronalazi u katalonskome moćniku Ramonu Fredericu de Vilana-Perlesu i Camarasi, posljednjem vlasniku vlastelinstva u Ozlju prije grofova Batthyányjevih.⁵⁴ Grof Vilana-Perles,⁵⁵ tajnik španjolske kancelarije na bečkom dvoru, od cara i kralja Karla VI. godine dobio je 1725. u posjed grad Ozalj — zajedno s

10

Pripisano: Hercules Bells, *Vizija svete Helene*, 16. stoljeće, ulje na platnu, 163,4 × 107,4 cm, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU, inv. br. SG-132

Attributed to Hercules Bells, *Vision of Saint Helen*, 16th century, oil on canvas, 163.4 × 107.4 cm, Strossmayer Old Masters Gallery, Croatian Academy of Sciences and Arts, inv. n. SG-132

11

Nepoznati
njemački slikar,
Pejzaž, 18.
stoljeće, ulje
na platnu, 84,8
× 108,4 cm,
Strossmayerova
galerija starih
majstora HAZU,
inv. br. SG-
424 (foto: Ivan
Ferenčak)

Unknown
German author,
Landscape, 18th
century, oil on
canvas, 84.8
× 108.4 cm,
Strossmayer Old
Masters Gallery,
Croatian Academy
of Sciences and
Arts, inv. br. SG-
424 (photo: Ivan
Ferenčak)

Grobnikom i Brodom — u zamjenu za svoja južnotalijanska imanja u Siciliji i Abruzzima.⁵⁶ Vezu s napuljskim krajem, odakle slika *Poklonstvo pastira* pristiže u Hrvatsku, markiz je održavao preko brata Paola — nadbiskupa Brindisija u Apuliji, a zatim i Salerno u Kampaniji, pedesetak kilometara udaljenome od Napulja. Prema riječima upravitelja Benzoniya, nepune dvije godine nakon smrti nadbiskupa Paola, u srpnju 1731., upravitelj Carignani šalje sedam kovčega iz Napulja u Trst.⁵⁷ Iako bez izravnih dokaza koji to potvrđuju, moguće je da se upravo među njima nalazila i slika *Rođenje Isusovo i poklonstvo pastira*.

U arhivu Strossmayerove galerije čuvaju se dva dokumenta koja evidentiraju ulazak slike u zbirni fond Galerije 1947. godine,⁵⁸ a oba sadrže KOMZA-inu oznaku lokaliteta Ozalj. Navedenim oznakama pridružen je i broj koji odgovara rednom broju te umjetnine na popisu inventara ozaljskog dvorca, koji, međutim, nije ostao sačuvan. U KOMZA-inome zapisniku koji odgovara spomenutoj oznaci K-300/1946, a sastavljenome u Ozlju 2. kolovoza 1945. od predstavnika Okružnog i Kotarskog narodnog odbora te izaslanika Uprave narodnih dobara,⁵⁹ navedeno je da popis kulturno-umjetničkih predmeta tog dana nije bio obavljen zbog razasutosti građe po različitim prostorijama u dvorcu, dok je istom prilikom dužnost privremenog čuvanja i raspolaganja predmetima

u Ozlju povjerena prosvjetnom odjelu Okružnog narodnog odbora. No, upravo spomenuta oznaka na poledini slike u Strossmayerovoj galeriji upućuje na zaključak da je inventar ozaljskog dvorca morao biti popisano u danima koji su uslijedili dokumentiranome posjetu KOMZA-e Ozlju. Stoga zaključujemo da sliku *Rođenje Isusovo i poklonstvo pastira* KOMZA preuzima u Ozlju ubrzo po završetku rata, te je prebacuje u Zagreb, da bi već godinu kasnije slika bila redistribuirana u Strossmayerovu galeriju starih majstora.

Iz Zagrebu bližih, Novih Dvora zaprešićkih, u Strossmayerovu galeriju pristižu 1947. godine (još) dvije slike čija muzealizacija predstavlja rezultat KOMZA-inih poslijeratnih aktivnosti: *Vizija Svete Helene* i *Pejzaž* (sl. 10 i sl. 11). I dok je kao autor prve slike — prema natpisu s pločice naslikane u njezinom donjem desnom kutu — određen nepoznati Hercules Bells, autorstvo druge ostaje zasad neutvrđeno.

Mjesto odakle slike potječu, posjed Novi Dvori u blizini Zaprešića, nastao je iz nekadašnjeg sušedgradsko-stubičkog vlastelinstva, a kao prvi njegovi vlasnici spominju se grofovi Zrinski.⁶⁰ Nakon Zrinskih imanje je promijenilo čitav niz vlasnika plemićkog porijekla, među kojima su Čikulini, Sermageovi, Festetići i Erdődyjevi. Od grofa Aleksandra Erdődyja kupio je Nove Dvore 1852. ban Josip Jelačić, a u vlasništvu njegove

obitelji posjed se nalazio do smrti grofice Anke Jelačić 1934. godine. Grofica je oporučno ostavila Nove Dvore hrvatskome narodu, a tijekom Drugog svjetskog rata kao svoju ljetnu rezidenciju koristio ih je poglavnik NDH Ante Pavelić.

Početkom lipnja 1945. u Nove Dvore došla je KOMZA, koja ondje sastavlja zapisnik K 13/45, s popisom zbirke kulturno-umjetničkih predmeta za tečenih na zaprešićkom imanju. Od 71 predmeta kulturno-povijesne važnosti, na popisu se nalazi i nekoliko slika. Usporedbom oznake na poledini slike *Vizija svete Helene* i KOMZA-inog zapisnika ustanovljeno je da slika nesumnjivo potječe iz Novih Dvora. Njezinu uspješnu identifikaciju na popisu spomenutog zapisnika olakšala je činjenica da oznaka na poledini slike sadrži broj koji upućuje na redni broj te umjetnine.

Slika *Vizija svete Helene* gotovo je u potpunosti neistražena i nikada nije izlagana, iako je riječ o kvalitetnom djelu. Na slici karakteristično manirističke kompozicije u donjem lijevom uglu prikazana je sveta Jelena. Klečeći na desnom koljenu, svetica je pozicionirana polifrontalno u odnosu na promatrača, a pogleda je usmjerenog ka gornjem desnom uglu. Ondje se, iza žarko obasjanog neba, ukazuje Bogorodica s malenim Isusom u krilu, koji u svojoj desnoj ruci drži grančicu. Bogorodica je okrenuta dolje prema svetoj Jeleni, a sama je okružena malim *puttima*. Čitav prizor narativno je zaključen prikazom Adama i Eve u bijegu iz raja, na slici gore lijevo. Glavnu pak temu slike – viziju

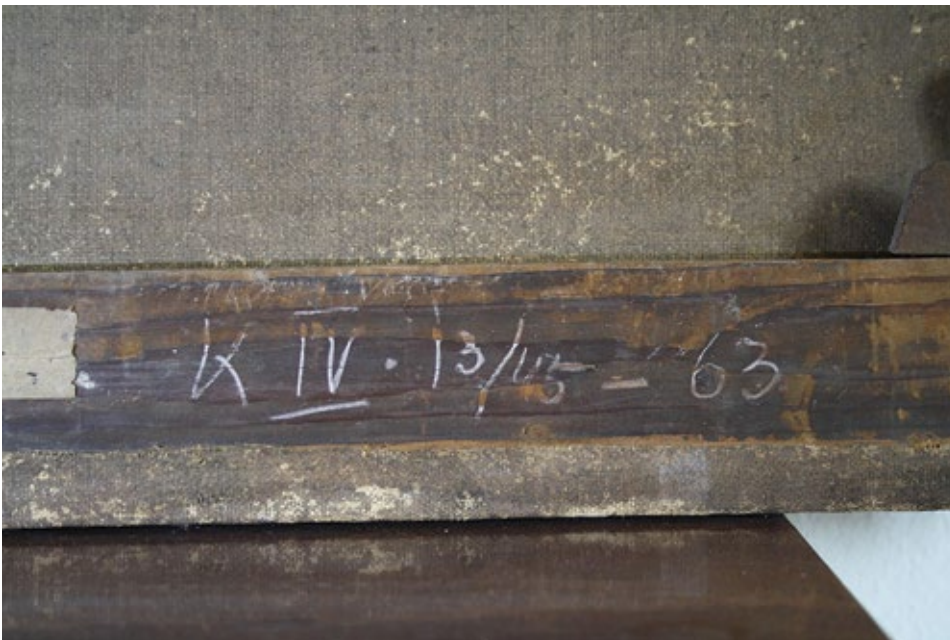
svete Helene (Jelene) – nagoviješta prepoznatljiv svetičin atribut koji nosi u lijevoj ruci, Isusov križ. Druga slika iz Strossmayerove galerije čije podrijetlo vežemo uz Nove Dvore zaprešićke jest *Pejzaž* – djelo nepoznatog njemačkog slikara 18. stoljeća. Smještaj slike u Novim Dvorima naznačen je oznakom „K-IV/13-45 63.”, sačuvanoj u muzejskoj dokumentaciji Strossmayerove galerije i na poledini te slike (sl. 12). Nakon što je muzealizirana u Galeriju 1947., slika je preseljena u Sorkočevićev ljetnikovac u Dubrovniku, sjedište Zavoda za povijesne znanosti HAZU.⁶¹ U KOMZA-inom zapisniku iz Novih Dvora 13/45 pod rednim se brojem 63 na priloženome popisu inventara nalazi predmet: „Slika: Krajobraz, ulje na pl. u d.o. rez. pzl. vel. 75:110 – pr. ozn. Milan Marić”. Dakle, prostorno kretanje ove slike tijekom sredine 20. stoljeća možemo pratiti od međuratne zbirke imućnog zagrebačkog Židova Milana Marića,⁶² preko bivšeg imanja bana Josipa Jelačića – koje je tijekom Drugoga svjetskog rata zaposjeo Ante Pavelić, očito ga ukrasivši prethodno otuđenim umjetninama iz židovskog vlasništva – do KOMZA-inog preuzimanja slike u neposrednom poslijeratnom razdoblju.

Istraživanje provenijencije umjetnina pokazuje se od ključne važnosti (posebno) u kontekstu povijesno uvjetovanih transfere umjetnina tijekom ratnih vremena sredinom dvadesetog stoljeća. Izvlaštenja i otuđivanja pokretnina tijekom Drugog svjetskog rata, te politički motivirani premještaji

12

Detalj poledine slike *Pejzaž* s KOMZA-inom oznakom iz Novih dvora (snimio I. Ferenčak)

The back of the painting *Landscape* with KOMZA label (photo: I. Ferenčak)

umjetnina u poslijeratnom periodu, dovode i do ubrzanog procesa institucionalizacije stručnih službi na području zaštite kulturne baštine u bivšoj socijalističkoj Jugoslaviji. Kao izravna posljedica ratnih stradanja, neposredno po završetku rata osnovana KOMZA – koja u većoj mjeri preuzima zadaće i ulogu Konzervatorskog zavoda te postaje glavnim stručnim tijelom za pitanja konačne muzealizacije kulturno-umjetničke građe prikupljene u ratnom i neposrednom poratnom razdoblju – ključan je faktor pri brojnim transferima umjetnina u poratnom razdoblju. Pravni je status umjetničke građe muzealizirane u hrvatske muzeje KOMZA-inim posredovanjem konačno riješen 1958. godine, kada Državni sekretarijat za pravosudnu upravu Narodne Republike Hrvatske donosi uputu o postupanju s umjetninama koje su vlasnici napustili u tijeku okupacije, a koje su se nalazile u galerijama, muzejima i drugim javnim ustanovama. Prema navedenoj uputi, ukoliko vlasnici takvih predmeta ili njihovi nasljednici nisu na vrijeme podnijeli zahtjev za njihovim povratom, nadležne ustanove bile su ih dužne unijeti u vlastite inventare. Na opisani način Strossmayerova galerija starih majstora HAZU postala je vlasnikom i slika izmještenih iz napuštenih i izvlaštenih hrvatskih dvoraca. Poznavanje njihove provenijencije temelj je za daljnju stručnu obradu te interpretiranje i umjetničko valoriziranje tog dijela raznolikog zbirnoga fonda Strossmayerove galerije.

BILJEŠKE

- * Rad doktoranda Bartola Fabijanića financiran je iz „Projekta razvoja karijera mladih istraživača – izobrazba novih doktora znanosti“ Hrvatske zaklade za znanost koji je financirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda i projektom IP-2020-02-1356 „Istraživanje provenijencije umjetnina u zagrebačkim zbirnama“ (ZagArtColl_ProResearch) Hrvatske zaklade za znanost.
- 1 Komisija za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina (tzv. KOMZA) osnovana je u lipnju 1945. godine, a djelovala je do ranih pedesetih godina. Rad Komisije bio je usmjeren u nekoliko glavnih pravaca, a to su preuzimanje kulturno-umjetničkih predmeta kojima je prijetila opasnost uništenja ili nestanka, popisivanje predmeta koji ulaze u kompetencije Komisije, a kojima pravno raspolaže Zemaljska uprava narodnih dobara ili su imovina privatnih osoba, te preuzimanje bibliotekarskog materijala i pohrana u Sveučilišnu biblioteku. Usp. Iva Pasini Tržec, „Osnutak, organizacijski ustroj i djelovanje Komisije za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina,“ *Peristil* 62 (2019.): 123-138.
- 2 Riječ je slikama: inv. br. SG-262, nepoznati flamanski slikar, *Mrtva priroda. Lisica i lovački pribor*, 17. stoljeće, ulje

na platnu, 87,8 × 69,1 cm, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU (dalje: SGSM); inv. br. SG-282, nepoznati slikar, *Jupiter i Junona*, 18. stoljeće, ulje na platnu, 97,5 × 129 cm, SGSM; inv. br. SG-315, *Lot s kćerima*, nepoznati talijanski slikar, 17. stoljeće, ulje na platnu, 102,1 × 224,4 cm, SGSM; inv. br. SG-316, nepoznati talijanski slikar, *Suzana i starci*, 17. stoljeće, ulje na platnu, 101,1 × 220 cm, SGSM; inv. br. SG-317, Hans Rottenhammer, *Josip i Putifarka*, 17. stoljeće, ulje na platnu, 101,1 × 220 cm, SGSM; inv. br. SG-318, Hans Rottenhammer, 17. stoljeće, ulje na platnu, 101,1 × 220 cm, SGSM; inv. br. SG-325, nepoznati slikar, *Lov na vepra*, 19. stoljeće, ulje na platnu, 163,1 × 188,7 cm, SGSM; inv. br. SG-328, Johann Friedrich von Eltz, *Bogorodica s djetetom i jabukom*, 17. stoljeće, ulje na platnu, 97,5 × 75,3 cm, SGSM; inv. br. SG-362, nepoznati slikar, *Mrtva priroda*, 17. stoljeće, ulje na platnu, 115 × 168,6 cm, SGSM; inv. br. SG-363, nepoznati nizozemski slikar, *Mrtva priroda*, 17. stoljeće, ulje na platnu, 154,3 × 150 cm, SGSM.

- 3 Poslijeratna sudbina umjetničkih zbirki u Slavoniji tema je, uz druge, sljedećih radova: Jasminka Najcer Sabljak, Silvija Lučevnjak, Valentina Galović, ur., *Umjetnost slavonskog plemstva: Vrhunska djela europske baštine* (Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, 2021.); Jasminka Najcer Sabljak, Silvija Lučevnjak, „Pitanje transfera i provenijencije umjetnina na primjeru zbirki obitelji Eltz i Odiscalchi,“ *Zbornik Matice srpske za likovne umjetnosti* 47/1 (2019.): 121-132; Jasminka Najcer Sabljak, „Danica Pinterović i muzealizacija zbirki slavonskog plemstva,“ *Osječki zbornik* 34/20 (2018.): 99-105; Jasminka Najcer Sabljak, Silvija Lučevnjak, „Moderna umjetnost u zbirnama slavonskog plemstva,“ u *Imago, Imaginatio, Imaginabile. Zbornik u čast Zvonka Makovića*, ur., Dragan Damjanović, Lovorka Magaš Bilandžić (Zagreb: Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2018.), 247-265; Jasminka Najcer Sabljak, *Likovna baština kneževa Odiscalchi: od Lombardija i Rima do Iloka* (Osijek: Muzej likovnih umjetnosti Osijek, Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, Muzej grada Iloka, 2015.)
- 4 Usp. Mira Kolar Dimitrijević, „Agrarna reforma u Hrvatskoj nakon Prvog svjetskog rata,“ *Hrvatska revija* 3 (2014.): 44-50.
- 5 Usp. Marijan Maticka, „Kolonizacija u Hrvatskoj 1945-1948. godine,“ *Časopis za suvremenu povijest* 19/2 (1987.): 27.
- 6 Tema transfera (vlasništva) umjetnina tijekom 20. stoljeća, pa tako i u razdoblju neposrednog poraća, bila je okosnica međunarodnog HERA projekta TransCultAA – Transfer kulturnih dobara u regiji Alpe Jadran tijekom 20. stoljeća koji se provodio u Strossmayerovoj galeriji od 2016. do 2019. godine. Usp. Iva Pasini Tržec, Ljerka Dulibić, Ivan Ferencak, Bartol Fabijanić, *TransCultAA istraživanja u Strossmayerovoj galeriji* (Zagreb: Strossmayerova galerija starih majstora, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2019.), dostupno na: <https://sgallery.hazu.hr/wp-content/uploads/2020/07/Katalog-interactive.pdf>; vidi još: *Studi di Memofonte*, Rivista on-line semestrale, 22 (2019.), dostupno na: <https://www.memofonte.it/studi-di-memofonte/numero-22-2019/>.
- 7 Vidi: Iva Pasini Tržec, „Osnutak, organizacijski ustroj i djelovanje Komisije za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina,“ *Peristil* 62 (2019.): 123-138.
- 8 Spomenuti je muzej tijekom Drugog svjetskog rata djelovao kao glavni sabirni centar za pohranu umjetnina do čijeg je transfera došlo slijedom uspostave Nezavisne Države Hrvatske, odnosno onih koje su bile uglavnom prisilno otuđene od njihovih vlasnika tijekom ratnog perioda.

- DPUH Peristil 115-128 Bartol Slike u Strossmayerovoj galeriji starih majstora iz nekoliko međuratnih plemićkih zbirki kontinentalne Hrvatske
64/2021 Fabijanić
- 9 Usp. Zapisnik sastavljen u stanu u Gregorjančevoj ul. br. 15, 5. lipnja 1945. Ministarstvo kulture RH, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Središnji arhiv, Zbirka starije građe, Komisija za sakupljanje i zaštićivanje kulturnih spomenika i starina – Zagreb, (1945.-1954.) (dalje: MK-UZKB/SA-ZSG-KOMZA), 1/45. Usp. Pasini Tržec, „Osnutak“, 126.
- 10 MK-UZKB/SA-ZSG-KOMZA, 143/45.
- 11 MK-UZKB/SA-ZSG-KOMZA, 153/45.
- 12 MK-UZKB/SA-ZSG-KOMZA, 154/45.
- 13 MK-UZKB/SA-ZSG-KOMZA, 300/46.
- 14 MK-UZKB/SA-ZSG-KOMZA, 74/46.
- 15 Usp. Zvonimir Wyroubal, „Nekoliko slika restauriranih u Restauratorskom zavodu Jugoslavenske akademije,“ *Zbornik zaštite spomenika kulture* 8 (1957): 81.
- 16 Wyroubal, „Nekoliko slika,“ 81.
- 17 Usp. Arthur Merghelynck, *Recueil de Généalogies inédites de Flandre, dressées sur titres et d'après d'anciens manuscrits* (Bruges: 1877.), 561.
- 18 Prema Fabrice De Meulenaere, „Un Grand Bailli de Bailleul à Zagreb,“ *Comité Flamand de France* 58 (2001.), 13.
- 19 Usp. Borivoj Popovčak, Iva Pasini Tržec, Ljerka Dulibić, *Portreti u Strossmayerovoj galeriji* (Zagreb: Strossmayerova galerija starih majstora, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2018.), 32.
- 20 Usp. *Grada za povijest narodnooslobodilačke borbe i socijalističke revolucije u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1941-1945., Knjiga VI (rujan – listopad 1943)* (Zagreb: Savjet za izdavanje „Grade za povijest NOP-a i socijalističke revolucije u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1941-1945.“, 1987.), 183.
- 21 Usp. Filip Škiljan, *Hrvatsko zagorje u Drugom svjetskom ratu 1941.-1945. Opredjeljivanja, borbe, žrtve* (Zagreb: Plejada, 2012.), 107.
- 22 Usp. Sulejman Barjaktarević, „Ottenfelsova orijentalna zbirka u zagrebačkom Državnom arhivu,“ *Zbornik Histroijskog instituta JAZU* 6 (1959.): 75-119.
- 23 Usp. Mladen Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja* (Zagreb: Školska knjiga, 1993.), 44.
- 24 Dostupno na: https://www.pregrada.info/kolumne/ottenfelsov-dragulj-u-nizozemskom-institutu-za-povijest-umjetnosti-1/#_ftn13.
- 25 Pretraživanje moguće na internetskom portalu: <https://www.geneanet.org>.
- 26 Na podacima zahvaljujem dr. sc. Marini Bregovac Pisk iz Hrvatskog povijesnog muzeja u Zagrebu.
- 27 Usp. Rupert Feuchtmüller, *Ferdinand Georg Waldmüller 1793 – 1865* (Beč: Verlag Christian Brandstätter, 1996.), 50.
- 28 Isto kao: bilj. 26.
- 29 Za više podataka o autoru vidi: Abraham Bredius, „Drie Weinig Bekende Kunstenaars“, *Oud Holland – Nieuwe Bijdragen Voor De Geschiedenis Der Nederlandsche Kunst, Letterkunde, Nijverheid, Enz.* II/1 (1884.), 215-220.
- 30 Usp. Đuro Vandura, *Nizozemske slikarske škole u Strossmayerovoj galeriji starih majstora Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* (Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti SR Hrvatske, 1988.), 155.
- 31 Izložba je održana u Strossmayerovoj galeriji starih majstora HAZU od 28. studenog 2016. do 31. siječnja 2017. godine.
- 32 Više o ikonografiji slike vidi u: Iva Pasini Tržec, Borivoj Popovčak, Ljerka Dulibić, *Slike mrtve prirode u Strossmayerovoj galeriji* (Zagreb: Strossmayerova galerija starih majstora, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2016.), 13.
- 33 Usp. Đuro Vandura (bilj. 30), 154.
- 34 Ministarstvo kulture RH, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Središnji arhiv, Zbirka starije građe, Zemaljska komisija za utvrđivanje ratne štete na kulturno-historijskim predmetima za Hrvatsku – Zagreb (1945.-1946.) (dalje MK-UZKB/SA-ZSG-KOMRAT), 32/45.
- 35 Usp. Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji*, 271.
- 36 Usp. Marina Bregovac Pisk, „Obitelj Drašković kao naručitelji i kupci umjetnina (na primjeru dvora Trakošćan)“ (Doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2012.)
- 37 Zapisnik pod naslovom „Za unutarnju dekoraciju pojedinih prostora“, Arhiv Strossmayerove galerije, kutija 5 (1944-1952), 1948.
- 38 MK-UZKB/SA-ZSG-KOMZA, 74/46.
- 39 Usp. Đuro Vandura, „Sveta Marija Magdalena Adriaena van der Werffa,“ *Peristil* 30 (1987.), 103-107.
- 40 Đuro Vandura, *Religiozne teme nizozemskih slikarskih škola*, ur. Vinko Zlamalik (Zagreb: Strossmayerova galerija starih majstora JAZU, 1987.)
- 41 Slika je izložena na završnoj izložbi projekta TransCultAA – *TransCultAA istraživanja u Strossmayerovoj galeriji* – u trajanju od 24. rujna do 27. listopada 2019. godine. Vidi: Pasini Tržec, Dulibić, Ferenčak, Fabijanić, *TransCultAA istraživanja*, 54.
- 42 Grof Josip Kazimir Drašković (? , 1716. – Klenovnik, 1765.)
- 43 Grof Pavao III. Drašković (Beč, 1884. – Güssing, 1959.)
- 44 Usp. Mladen Obad Šćitaroci, Bojana Obad Šćitaroci, „Barokni dvorac u dravskoj nizini,“ *Zagreb moj grad* 11/67 (2018.): 39.
- 45 Moguće je to sin bavarskog slikara Franza Ksavera Hornöcka (1751. – 1822.), koji se u literaturi javlja kao Anton H., vidi: https://www.biographien.ac.at/oeb1/oeb1_H/Hornoeck_Franz-Xaver_1751_1822.xml.
- 46 Grof Stjepan IV. Erdödy (? , 1848. – Jastrebarsko, 1922.)
- 47 Vidi: Petra Batelja, „Naručiteljska djelatnost obitelji Erdödy na području grada Jastrebarsko“ (Diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2012.)
- 48 Grof je vodio lovački dnevnik „Faucheur“ koji se čuva u Državnom arhivu u Zagrebu. Podatak iz: Mira Kolar Dimitrijević, Elizabeta Wagner, „Lov i plemstvo u Hrvatskoj i Slavoniji,“ *Ekonomika i ekohistorija* 5/1 (2009.): 49.
- 49 Usp. Sanja Cvetnić, „Emilij Laszowski i umjetnost kao povijesno svjedočanstvo: slika Rodenje Isusovo i poklonstvo pastira iz Ozlja,“ u *Zbornik radova sa znanstveno-stručnog skupa Stoljeće nakon Laszowskog*, ur., Tajana Pleše, Mario Stipančević (Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2016.), 9-21.
- 50 Usp. Emilij Laszowski, *Grad Ozalj i njegova okolina: mjestopisne i povjesne crtice* (Zagreb: Tisak tiskare Stjepan Blažanin, 1929.)
- 51 Usp. Laszowski, *Grad Ozalj*, 38.
- 52 Restauraciju izveo Ferdo Goglia na prijelazu 1932. i 1933. godine, vidi: Leon Kaurić, *Ljetopis Družbe Braće Hrvatskoga Zmaja za poslovnu godinu 1933. – 1934.* (Zagreb: Tiskara Kuzme Rožmanića, 1934.), 6.
- 53 Usp. Cvetnić, „Emilij Laszowski,“ 12.
- 54 Ramon Frederic de Vilada-Perles i Camarasa (Oliana, Lleida, zapadna Katalonija, 1663. – Beč, 1741.), usp. Cvetnić, „Emilij Laszowski,“ 16.
- 55 Grof Perles ili Perlas, što je vjerojatno iskrivljena kroatizirana verzija grofovog prezimena.
- 56 Cvetnić, „Emilij Laszowski,“ 16.
- 57 Cvetnić, „Emilij Laszowski,“ 18.
- 58 Riječ je o dokumentima pod brojem V/1947. i V/1948. koji potvrđuju ulazak te i još nekih drugih slika u zbirni fond Strossmayerove galerije 1947. godine. U prvom dokumentu uz sliku je kratko naznačeno: „Božić“ poklon pastira, gornjotalijanska škola, navodno Bassano, KOMZA 300-1946 br.

- 35 Ozalj, dok je u drugome dodano kako je vlagom oštećenu sliku restaurirao Goglia. ASG, kutija 5: 1944-1952, 1948.
- 59 MK-UZKB/SA-ZSG-KOMZA, 300/46.
- 60 Usp. Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji*, 190.
- 61 Iako u muzejskoj dokumentaciji nije zabilježen točan podatak kad je slika transferirana u Dubrovnik, kao terminus ante quem transfera služi publikacija Cvite Fiskovića, *Kultura dubrovačkog ladanja*, (Split: Historijski institut Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, 1966.), gdje nalazimo reprodukciju slike u interijeru Sorkočevićevog ljetnikovca
- 62 O sudbini zbirke Milana Marića: Iva Pasini Tržec, „O sudbini pet privatnih zbirki zagrebačkih židovskih obitelji za vrijeme i nakon sloma Nezavisne Države Hrvatske,” *Peristil* 64 (2021.): 97-113.

REFERENCES

- Barjaktarević, Sulejman. "Ottenfelsova orijentalna zbirka u zagrebačkom Državnom arhivu." *Zbornik Historijskog instituta JAZU* 6 (1959): 75-119.
- Batelja, Petra. "Naručiteljska djelatnost obitelji Erdödy na području grada Jastrebarsko." Graduate thesis, University of Zagreb, 2012.
- Bredius, Abraham. "Drie Weinig Bekende Kunstenaars." *Oud Holland — Nieuwe Bijdragen Voor De Geschiedenis Der Nederlandsche Kunst, Letterkunde, Nijverheid, Enz.* 11/1 (1884): 215-220.
- Cvetnić, Sanja. "Emilij Laszowski i umjetnost kao povijesno svjedočanstvo: slika Rođenje Isusovo i poklonstvo pastira iz Ozlja." In *Zbornik radova sa znanstveno-stručnog skupa Stoljeće nakon Laszowskog*, edited by Tajana Pleše, Mario Stipančević, 9-21. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2016.
- De Meulenaere, Fabrice. "Un Grand Bailli de Bailleul à Zagreb." *Comité Flamand de France* 58 (2001): 13.
- Feuchtmüller, Rupert. *Ferdinand Georg Waldmüller 1793 — 1865*. Beč: Verlag Christian Brandstätter, 1996.
- Kaurić, Leon. *Ljetopis Družbe Braće Hrvatskoga Zmaja za poslovnu godinu 1933. — 1934*. Zagreb: Tiskara Kuzme Rožmanića, 1934.
- Kolar Dimitrijević, Mira, Elizabeta Wagner. "Lov i plemstvo u Hrvatskoj i Slavoniji." *Ekonomika i ekohistorija* 5/1 (2009): 44-58.
- Kolar Dimitrijević, Mira. "Agrarna reforma u Hrvatskoj nakon Prvoga svjetskog rata." *Hrvatska revija* 3 (2014): 44-50.
- Laszowski, Emilij. *Grad Ozalj i njegova okolina: mjestopisne i povjesne crtice*. Zagreb: Tisak tiskare Stjepan Blažanin, 1929.
- Maticka, Marijan. "Kolonizacija u Hrvatskoj 1945-1948. godine." *Časopis za suvremenu povijest* 19/2 (1987): 27-53.
- Mergheleynck, Arthur. *Recueil de Généalogies inédites de Flandre, dressées sur titres et d'après d'anciens manuscrits*. Bruges, 1877.
- Najcer Sabljak, Jasminka, Silvija Lučevnjak, Valentina Galović. *Umjetnost slavonskog plemstva: Vrhunska djela europske baštine*. Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, 2021.
- Najcer Sabljak, Jasminka, Silvija Lučevnjak. "Moderna umjetnost u zbirka slavonskog plemstva." In *Imago, Imaginatio, Imaginabile: Zbornik u čast Zvonka Makovića*, edited by Dragan Damjanović, Lovorka Magaš Bilandžić, 247-265. Zagreb: Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2018.
- Najcer Sabljak, Jasminka, Silvija Lučevnjak. "Pitanje transfera i provenijencije umjetnina na primjeru zbirki obitelji Eltz i Odiscalchi." *Zbornik Matice srpske za likovne umjetnosti* 47/1 (2019): 121-132.
- Najcer Sabljak, Jasminka. "Danica Pinterović i muzealizacija zbirki slavonskog plemstva." *Osječki zbornik* 34/20 (2018): 99-105.
- Najcer Sabljak, Jasminka. *Likovna baština kneževa Odiscalchi: od Lombardija i Rima do Iloka*. Osijek: Muzej likovnih umjetnosti Osijek, Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, Muzej grada Iloka, 2015.
- Obad Šćitaroci, Mladen, Bojana Obad Šćitaroci. "Barokni dvorac u dravskoj nizini." *Zagreb moj grad* 11/67 (2018.): 38-43.
- Obad Šćitaroci, Mladen. *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja*. Zagreb: Školska knjiga, 1993.
- Pasini Tržec, Iva, Borivoj Popovčak, Ljerka Dulibić. *Slike mrtve prirode u Strossmayerovoj galeriji*. Zagreb: Strossmayerova galerija starih majstora, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2016.
- Pasini Tržec, Iva, Ljerka Dulibić, Ivan Ferenčak, Bartol Fabijanić. *TransCultAA istraživanja u Strossmayerovoj galeriji*. Zagreb: Strossmayerova galerija starih majstora, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2019.
- Pasini Tržec, Iva. "Osnutak, organizacijski ustroj i djelovanje Komisije za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina." *Peristil* 62 (2019): 123-138.
- Popovčak, Borivoj, Iva Pasini Tržec, Ljerka Dulibić. *Portreti u Strossmayerovoj galeriji*. Zagreb: Strossmayerova galerija starih majstora, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2018.
- Škiljan, Filip. *Hrvatsko zagorje u Drugom svjetskom ratu 1941.-1945. Opredjeljivanja, borbe, žrtve*. Zagreb: Plejada, 2012.
- Vandura, Đuro. "Sveta Marija Magdalena Adriaena van der Werffa." *Peristil* 30 (1987): 103-107.
- Vandura, Đuro. *Nizozemske slikarske škole u Strossmayerovoj galeriji starih majstora Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*. Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti SR Hrvatske, 1988.
- Vandura, Đuro. *Religiozne teme nizozemskih slikarskih škola*. Uredio Vinko Zlamalik. Zagreb: Strossmayerova galerija starih majstora JAZU, 1987.
- Wyroubal, Zvonimir. "Nekoliko slika restauriranih u Restauratorskom zavodu Jugoslavenske akademije." *Zbornik zaštite spomenika kulture* 8 (1957): 75-85.

SUMMARY

Paintings in the Strossmayer Gallery of Old Masters from Several Noble Art Collections of the Interwar Period of Continental Croatia

An archival research and review of paintings that entered the collection of the Strossmayer Gallery of Old Masters of the Croatian Academy of Sciences and Arts in the immediate postwar period of World War II found that nineteen of them originate from Croatian manors or houses. The focus of the work is on the paintings that arrived in the Strossmayer Gallery from several aristocratic estates in northwestern Croatia, since their systematic and targeted analysis was never conducted. The author primarily deals with the pre-war and immediate post-war destiny of the paintings, and at the elementary level he also conducts their historical-artistic analysis. The pre-war owners were mostly representatives of prominent aristocratic families such as Drašković, Erdődy, Batthány and Jelačić. In the immediate post-war period, the new government confiscated their estates and their property was largely nationalized. The newly formed Commission for Gathering and Protection of Cultural Monuments and Antiquities (KOMZA) took care of the cultural and artistic material located in abandoned or expropriated estates in the immediate post-war period. In the several post-war years, their employees visited manors with the aim of listing and disposing of artistic artefacts, which were later transferred to collection point, mostly in Zagreb. From there, KOMZA redistributed the artworks that were finally musealized in several museums and other public institutions. The author analyzes the unexplored paintings from the collection of the Strossmayer Gallery in view of the prominent role of KOMZA in the processes of musealization of works of art in post-war Croatia and available archive documentation in the Ministry of Culture and Media of the Republic of Croatia.

BARTOL FABIJANIĆ (1990.) diplomirao je povijest umjetnosti i sociologiju na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 2016. godine. Doktorand je na poslijediplomskom doktorskom studiju Sveučilišta u Zadru. Sudjeluje na projektu Hrvatske zaklade za znanost Istraživanje provenijencije umjetnina u zagrebačkim zbirka (ZagArtColl_ProResearch).

BARTOL FABIJANIĆ (1990) graduated in art history and sociology at the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb in 2016. He is a doctoral student at the postgraduate doctoral study of the University of Zadar. Participates in the Croatian Science Foundation project Provenance Research on Artwork in Zagreb Collections (ZagArtColl_ProResearch).